

Österreich. Die zweite Republik. Zv. I—II. Styria Verlag, 1972, str. 619 + 752. Uredila Erika Weinzierl in Kurt Skalnik

Vsakdo, ki ga zanimajo vprašanja političnega življenja, kulture in gospodarstva sosednje države, bo našel v obravnavanem zborniku, ki sta ga uredila Erika Weinzierl in Kurt Skalnik, če že ne odgovor, pa vsaj opozorilo na zastavljena vprašanja. V celoti gre pri zborniku za poskus, kakršnega Slovenci nimamo in želeti bi bilo, da bi tudi pri nas prišlo do podobne pobude, saj bi spoznavanje izhodišč našega razvoja in družbe v marsičem odstranilo nespornost, ki jih še vedno srečujemo in to ne nazadnje prav zaradi nepoznavanja ali nezadostnega vrednotenja prehojene poti.

V zborniku nastopa vrsta vidnih avstrijskih znanstvenih delavcev in publicistov, medtem ko je bilo samo delo koncipirano ob 25-letnici obstoja druge avstrijske republike. Ideološko se naslanja na sodelavce, ki se priznavajo »k demokraciji zahodnega tipa«.

Poročilo o tako obsežnem delu bo seveda usmerjeno k vprašanjem, ki nas najbolj zanimajo ter zadevajo. Eno teh je uvodna razprava Fritza Fellnerja za obdobje od anšlusa (vključitve Avstrije v nacistični raj) do »osvoboditve« leta 1945. Nanaša se na zunanjepolitični in mednarodnopravni položaj Avstrije v letih anšlusa ter v tem okviru razpravlja o načrtih zaveznikov o obnovi avstrijske države po zmagi nad nacizmom. Med drugim je v razpravi zanimivo Fellnerjevo razpravljanje o genezi znane moskovske deklaracije treh velesil Sovjetske zveze, Velike Britanije in Združenih držav Amerike z dne 1. novembra 1943 o obnovi avstrijske državnosti. Postavlja tudi hipotezo, da so bili med podpisnicami te deklaracije prav Sovjeti ves čas druge svetovne vojne za obnovo Avstrije v mejah iz leta 1937, medtem ko lahko iz vrste dostopnih virov dobimo sliko, po kateri so se Sovjeti ukvarjali tudi z drugačnimi načrti, dejstvo, ki nikakor ni v prid Fellnerjevi trditvi. Za obravnavanje koroškega vprašanja po drugi svetovni vojni bo v tej zvezi zanimiv povzetek ameriškega dokumenta iz junija 1944, po katerem naj bi obnovljena Avstrija dobila meje iz leta 1937, hkrati pa je dokument predlagal manjše spremembe, pogojene z »upravno tehničnimi razlikami« ter z izjemo na območju južne Tirolske, na podlagi katere bi pokrajina Bocen pripadla Italiji. Ali bi se mejne korekture nanašale tudi na južno avstrijsko mejo (v korist Jugoslavije), avtor ne pove.

Drugi obsežnejši sestavek, ki se dotika tudi vprašanj Slovencev na Koroškem, je prispevek Erike Weinzierl o avstrijskem protinacističnem odporu. Prispevek kaže, da se avtorica ni dovolj natančno seznanila z vprašanjem slovenske rezistence na Koroškem, saj najdemo v njenem sestavku več napačnih trditev in ocen. Tako je bil po njenem mnenju brutalen izgon več sto koroških Slovencev spomladi 1942. leta iz domovine nasledek partizanske dejavnosti in ne skrbno pripravljen del nacističnega načrta o dokončnem uničenju koroškega slovenstva. Pravi sicer, da je izšla pobuda protinacističnega boja koroških Slovencev s strani nekaterih komunistov iz karavanških Sel in Bele, vendar bi človek dobil vtis, da je pričel odpor nastajati nepovezano z NOB na Gorenjskem; beremo celo, da je kmalu zatem prišlo tudi na Gorenjskem do partizanske dejavnosti! Aretacija več deset Slovencev, ki so jih nacisti aprila 1943 postavili pred krvavo Freisslerjevo »ljudsko sodišče«, postavlja Weinzierlova v leto 1941 (prav konec leta 1942). Seveda je bil avstrijski bataljon v

okviru NOV in PO Slovenije ustanovljen leta 1944 in ne leta 1943. Podobno netočnost slonečo na nezadostni interpretaciji nemško pisane literature najdemo tudi za čas po kapitulaciji Italije, ko zvmemo, da so se južnokoroški partizani pred koncem leta 1943 priključili Avstrijski osvobodilni fronti (ÖFF), pri tem pa ne najdemo podatkov o ozadju ustanavljanja ÖFF. Videti je tudi, da se je avtorica izogibala podaji deleža NOV Slovenije v boju proti nacizmu na koroških tleh.

Kljub nakazanim pomanjkljivostim pa utegne držati podatek, da so postavili v dneh razpada tretjega rajha okrožni vodje nacistične stranke na Koroškem gauleiterju dr. Rainerju zahtevo po odstopu, saj nam še z novega zornega kota osvetljuje znano predajo oblasti dr. Rainer — Hans Piesch v noči pred prihodom enot Jugoslovanske armade v Celovec. Sledečega dogajanja — izvolitve Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora (»slovenske vlade«) za Koroško dne 16. maja 1945 omenja dunajski historik Rudolf Neck v sestavku o razdobju razvoja avstrijske države do leta 1955. Za nas je iz tega časa še posebej zanimiva razprava Geralda Strouzha o genezi avstrijske državne pogodbe. Razumljivo je, da se v okviru te geneze dotika tudi koroškega vprašanja ter jugoslovanskih izhodišč na pariški konferenci, namenjeni sklenitvi te pogodbe leta 1947. V razpravi Strouzh posebej omenja še kominformski spor 1948. leta in vpliv tega spora na sovjetska stališča do avstrijsko-jugoslovanskega mejnega vprašanja. Pravi tudi, da so Avstrijci decembra 1948 upali »profitirati iz spremenjenih sovjetsko-jugoslovanskih odnosov« ter se ob tem prizadevali za nadaljevanje pogajanj za sklenitev državne pogodbe. Omenja tudi, da je prelom med Sovjeti in Jugoslavijo vodil do večje pripravljenosti zahodnih sil, da sprejmejo jugoslovanske želje v tem smislu, da bi prišlo do določenih »kompromisov«. Vendar pa je bila Avstrija v mejnem vprašanju neomajna. Ob Strouzhovem prikazu bi slovenski bralec seveda želel oris poteka pogajanj za formulacijo manjšinskih zaščitnih določil avstrijske državne pogodbe (člen 7), vendar se žal avtor tega vprašanja ne dotika, pač pa podaja vrsto zanimivih pogledov na prihodnjo usodo državne pogodbe, ki je bila, kot je znano, podpisana šele 15. maja 1955.

Vprašanja avstrijske zunanje politike se v knjigi dotika znani avstrijski pravnik Stephan Verosta. Med drugim govori tudi o odpravi obvezne dvojezične šole na Koroškem v letih 1958 do 1959 in celo piše, da besedilo diskriminacijskega zakona za slovensko manjšino »odgovarja duhu državne pogodbe«, ker da jamči vsakemu slovenskemu otroku na določenem teritorialnem prostoru pravico do pouka v materinščini »neodvisno od procentualnega deleža manjšine v občini, kjer prebiva«(!).

S stališča slovenske skupnosti na Koroškem je posebej zanimiv prispevek vidnega avstrijskega pravnika in eksperta za južno Tirolsko Felixa Ermacora. Prispevek kaže, da se Ermacora na tem mestu pridružuje tezi o nujnosti »ugotavljanja manjšine« kot pogoja učinkovite manjšinske zaščite ter subjektivnemu načelu pripadnosti k manjšini. Tako pa se ob pomanjkanju »ugotavljanja« Avstrija poslužuje jezikovnih podatkov ljudskih štetij, pri čemer se Ermacora presenetljivo pridružuje stališču koroških nemških nacionalistov, ki odštevajo od manjšine vse, ki nimajo vpisane izrecne slovenske jezikovne kategorije. Tako tudi ni čudno, da navaja za štetje leta 1951 vsega 22.534 Slovencev (po

uradnih, vendar nestrokovnih podatkih naj bi jih bilo pri tem štetju nad 42.000), za štetje leta 1961 pa 14.984 Korošcev slovenskega jezika (po uradnih podatkih nekaj več kot 25.000 in to na reduciranem področju obveznega dvojezičnega šolstva). Sprejema tudi tezo, ne da bi jo nadrobneje utemeljeval, o raztresenosti slovenske manjšine na Koroškem; to naj bi dokazovali jezikovni podatki štetja leta 1961. Kolikor lahko presodimo Ermacorova stališča, vidimo, da izhaja iz stališča teritorialnega reševanja slovenskega vprašanja v okviru posameznih sodnih okrajev. — Za Štajersko navaja podatek štetja leta 1951, po katerem naj bi uporabljalo slovenščino kot občevalni jezik 977 Štajercev, medtem ko za leto 1961 ni več takih podatkov. — Po drugi strani pa Ermacora ugotavlja, da uradno ljudsko štetje leta 1961 podaja »manjšinsko strukuro mnogo manj natančno« kot tisto pred desetimi leti in podčrtuje »glasove« o nepravilnostih pri štetju leta 1961.

V Ermacorovem prispevku je dalje zanimiv pravni pretres položaja prizadetih manjšin v Avstriji in njihova zaščita (oziroma zakonodaja na podlagi člena 7 državne pogodbe). Tako opozarja, da pripadniki manjšine ne uživajo posebnih samoupravnih pravic, ampak le tiste, ki služijo prepovedi diskriminacij. Za položaj, ustvarjen ob razbijaških nastopih koroških protislovenskih krogov jeseni 1972, ki jim oblasti niso znale (ali hotele) stopiti na prste, bo vsekakor zanimivo opozorilo, da se prepoved diskriminacije ne izčrpava s prepovedmi, ampak obvezuje državo tudi k pozitivnim dejanjem. Ob koncu omenja še en pogoj za manjšinsko ureditev: namreč dejstvo, da mora ob državi priznati manjšino tudi večinsko prebivalstvo. Kako pa je del tega usmerjen na Koroškem, jesenski dogodki 1972. leta več kot zgovorno govore. — Za vsakogar, ki se zanima za vprašanja Slovencev v Avstriji, bo koristen razpravi priložen pregled dela ustrezne literature, deloma tudi v slovenskem jeziku.

Slovenskega vprašanja se mimogrede dotikata še dva prispevka. Prvega je pripravil umrli koroški socialistični poslanec v dunajskem parlamentu Max Neugebauer, po rodu Korošec. Zanimivost njegovega sestavka o šolstvu je zlasti v tem, da označuje nemško nacionalistično »vindišarsko teorijo« za nestrokovno in neznanstveno. Pri tem podčrtuje, da na Koroškem ni nobenega vindišarskega »vmesnega naroda« (Zwischennation) ter nadaljuje, da Slovenci, ki se sami označujejo za »Windische«, želijo s tem poudariti, da nočejo biti Slovenci. Drugi sestavek Wielanda Schmieda pa se nanaša na upodabljaljočo umetnost v Avstriji. Tako kot Neugebauer se tudi ta dotika poznamenovanja dela Korošcev z »vindišarsko« oznako ter meni, da se z »Windischen« (v navednicah) označuje avstrijske Slovence.

Tone Zorn

Martin Bernd, Deutschland und Japan im Zweiten Weltkrieg. Vom Angriff auf Pearl Harbor bis zur deutschen Kapitulation. Musterschmidt-Verlag, Göttingen-Zürich-Frankfurt/M., 1969, 326 strani.

Dasiravno je literatura o temah z območja nacionalsocialistične dobe že skoraj nepregledna, je najti le malo študij, ki postavljajo v središče obravnave odnose med tretjim rajhom in Japonsko. Če ne upoštevamo, da je britanski zgodovinar F. C. Jones že leta 1954 objavil delo *Japan's New Order in East*